

Katarina Jovičić¹

POSEBNI NAČINI ODMERAVANJA NAKNADE ŠTETE U SLUČAJU RASKIDA UGOVORA O PRODAJI ROBE

Sažetak: Poveriocu koji raskine ugovor o prodaji robe zato što ga druga strana nije izvršila pravo dopušta da obračuna naknadu štete na posebne načine, kako bi mu se omogućilo da u jednostavnijem postupku realizuje obeštećenje u toj situaciji. Tako on može štetu obračunati na osnovu razlike između ugovorene i tekuće cene stvari na koju se odnosi ugovor, kao i na osnovu razlike između ugovorene cene i cene iz ugovora o kupovini, odnosno prodaji radi pokrića koji je zaključio sa trećim licem umesto ugovora koji je raskinut. U radu se razmatraju konkretna pitanja i moguće sporne situacije koje se javljaju u praktičnoj primeni ovih obračuna, dok se u zaključku ukazuje na njihove prednosti i nedostatke. Poverilac koji ih koristi, a ne uspe da namiri potpunu štetu, može da potražuje razliku na osnovu opštih pravila o naknadi ugovorne štete.

Ključne reči: ugovor o prodaji robe, raskid ugovora, ugovorna šteta, odmeravanje naknade štete, kupo-prodaja radi pokrića, Zakon o obligacionim odnosima

Uvod

Pravni osnov ugovorne odgovornosti počiva na članu 262. Zakona o obligacionim odnosima² (dalje. ZOO), čijim stavom 1. je poveriocu iz jednog obligacionog odnosa priznato pravo da od dužnika zahteva ispunjenje obaveze. Istim pravilom se nalaže dužniku da svoju obavezu ispuni savesno i u svemu kako ona glasi, dok je stavom 2. predviđeno da poverilac ima pravo na naknadu štete i kada dužnik zakasni sa ispunjenjem onoga što je dužan učiniti. Pitanje obima naknade zbog povrede obaveza, pa tako i obaveza koje su nastale na osnovu punovažno zaključenog ugovora, razrađuje čl. 266. ZOO,³ koji polazi od principa potpune naknade predviđajući da se nadoknađuju kako

¹ Dr Katarina Jovičić, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu.

² Zakon o obligacionim odnosima - ZOO, *Službeni list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, *Službeni list SRJ*, br. 31/93 i *Službeni list SCG*, br. 1/2003 - Ustavna povelja.

³ Opšta pravila o ugovornoj odgovornosti uređena su čl. 262-269. ZOO, s tim da se pitanja koja njima nisu regulisana rešavaju u skladu sa odredbama o naknadi vanugovorne štete (čl. 154-184. ZOO).

obična šteta tako i izmakla korist.⁴ Ipak, konačni iznos obeštećenja se koriguje u skladu sa okolnostima konkretnog slučaja, a prema Zakonom postavljenim kriterijumima.⁵

Pravilo je, takođe, da je štetnik dužan da nadoknadi samo onu štetu čije postojanje i visinu oštećeni uspe da dokaže. Poveriocu, međutim, u praksi nije uvek jednostavno ni lako da obezbedi valjane dokaze koji to potvrđuju. Uvažavajući ovu okolnost i imajući u vidu da se položaj poverioca može poboljšati a da to istovremeno ne bude na štetu dužniku, pravo mu dopušta da obračuna naknadu štete na poseban način kada je ugovor o prodaji raskinut zato što ga dužnik nije ispunio. Reč je o tzv. apstraktnoj i konkretnoj šteti, tj. o naknadi štete kad stvar ima tekuću cenu, odnosno o naknadi štete kad je izvršena prodaja ili kupovina radi pokrića.

Kod apstraktne štete poverilac dokazuje samo da postoji razlika između ugovorene i tržišne cene⁶ stvari koja je predmet ugovora o prodaji. Tako se kupcu, koji je raskinuo ugovor zbog greške prodavca, ova razlika priznaje kada je tržišna cena stvari veća od ugovorene, dok prodavac u analognoj situaciji ima pravo na razliku kada je tržišna cena niža od ugovorene. Ta razlika, sama po sebi, dovoljna je da opravda odštetni zahtev koji ne zavisi od toga da li je poverilac stvarno pretrpeo štetu u konkretnom slučaju, niti kolika je njena visina. Zbog toga se šteta koja se nadoknađuje po ovom osnovu smatra apstraktnom štetom.⁷

⁴ Ovo je pravilo čl. 266. st. 1. ZOO, koje potvrđuje princip potpune naknade štete postavljeno u čl. 189. istog propisa.

⁵ ZOO u čl. 266. predviđa nekoliko kriterijuma za korekciju iznosa naknade štete i to su: pravilo predvidljivosti, okolnost da li je dužnik povredio ugovor namerno ili iz krajnje nepažnje, da li je poverilac pored štete zbog povrede ugovora ostvario i neki dobitak iz te činjenice, da li je poverilac poštovao obavezu da preduzme sve razumne mere da bi se smanjila šteta izazvana povredom ugovora. Pored toga, iznos naknade štete se može korigovati i na osnovu toga što je poverilac kriv za nastalu štetu, njenu veličinu ili za otežanje položaja dužnika (čl. 267) kao i zbog propusta obaveze obaveštavanja kada je to prouzrokovalo štetu drugoj ugovornoj strani (čl. 268).

⁶ U nekim zakonskim tekstovima se umesto termina "tržišna cena" upotrebljava izraz "tekuća cena", na primer, čl. 76. Konvencije UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. godine (Bečka konvencija), čl. 464. ZOO. S obzirom na to da se i tekuća cena ravna prema tržištu, zaključuje se da između ovih termina nema suštinske razlike.

⁷ U tom smislu se izjašnjava i naša sudska praksa, npr. Viši trgovinski sud u rešenju Pž. 8781/08 od 25. novembra 2008. u obrazloženju navodi: "Pod apstraktnom štetom se podrazumeva razlika između ugovorene i tekuće tržišne cene, bez obzira na konkretnu – dokazanu štetu koju je strana verna ugovoru stvarno pretrpela, a ostvarivanje apstraktne štete dovoljno je dokazati samo postojanje razlike u ceni." Isti sud je presudu Pž. br. 5415/03 od 11. decembra. 2003. godine obrazložio na sledeći način: "Kada je prodaja raskinuta zbog povrede ugovora od strane prodavca, a stvar ima tekuću cenu, kupac može zahtevati apstraktnu štetu u vidu razlike između cene određene ugovorom i tekuće berzanske cene na tržištu mesta u kome je posao obavljen, važeće na dan raskida ugovora vraćanjem avansne uplate, s tim što se ova vrste štete pretpostavlja, te nije potrebno dokazivati da je pretrpljena, dokazivanjem da je u momentu vraćanja kupoprodajne cene kupio na drugoj strani istu robu u navedenoj količini, a po većoj ceni."

Nekada poverilac, u navedenoj situaciji, umesto sa dužnikom koji nije ispunio ugovor, isti posao završi sa trećim licem. Kada tako učini on tada ima pravo da mu dužnik nadoknadi razliku između ugovorene cene i cene pogođene u ugovoru zaključenom sa trećim, tj. u ugovoru radi pokrića. Ova je šteta konkretna, jer da bi se ona realizovala neophodno je da je zaključen ugovor sa trećim, kao i da postoji razlika između cene iz raskinutog ugovora i cene iz tog zaključenog drugog ugovora.⁸

Obračun naknade štete na osnovu razlike između ugovorene i tržišne cene kao i na osnovu kupovine odnosno prodaje radi pokrića prihvataju i regulišu brojna prava, uključujući i naš ZOO⁹, ali i najvažniji međunarodni izvori prava za ugovor o međunarodnoj prodaji robe.¹⁰ Pravilo je, takođe, da naknada štete na osnovu apstraktnog obračuna i na osnovu kupovine, odnosno prodaje radi pokrića, predstavlja minimum odštetnog zahteva pa poverilac, koji je pretrpeo i veću štetu nego što je obeštećen po ovom osnovu, može potraživati razliku prema opštim pravilima o naknadi štete nastale povredom ugovora¹¹.

Odmeravanje naknade apstraktne štete

Pravo na naknadu apstraktne štete i način njenog obračuna reguliše čl. 524. ZOO po kome poverilac, koji je raskinuo ugovor zato što ga dužnik nije izvršio, u slučajevima kada se prodaja odnosi na stvari koje imaju tekuću cenu, može zahtevati naknadu štete u vidu razlike između cene određene ugovorom i tekuće cene na dan raskida ugovora na tržištu mesta u kome je posao obavljen.¹² Na osnovu izloženog se izdvajaju sledeći uslovi koji treba da se ispune da bi naknada apstraktne štete bila dopuštena: 1) da je ugovor o prodaji raskinut; 2) da je njime bila određena cena; 3) da stvar na koju se ugovor odnosi ima tekuću cenu. Iako Zakon ne predviđa da se naknada apstraktne štete može ostvariti samo ako poverilac nije učinio kupovinu, odnosno, prodaju radi pokrića, ovo shvatanje odavno egzistira u našoj sudskoj praksi¹³ pa se može uzeti da je i to uslov za njenu realizaciju.

⁸ Tako, kupac ima pravo na naknadu štete ako je od trećeg lica kupio stvar po višoj ceni od one koja je predviđena raskinutim ugovorom, dok prodavac ima pravo na naknadu ako je prodao trećem licu istu robu po nižoj ceni.

⁹ Čl. 523-526. ZOO.

¹⁰ Na primer, §376(2) nemačkog Trgovinskog zakonika (za fiksne ugovore); čl. 191. st. 3. i čl. 215. st. 2. švajcarskog Obligationnog zakonika; čl. 50. st. 3. i čl. 51. st. 3. engleskog Zakona o prodaji robe; čl. 2-708(1) i 2-713 američkog Jednoobraznog trgovačkog zakonika; čl. 1518. italijanskog Građanskog zakonika; čl. 50 st. 2. i čl. 51. st. 2. švedskog Zakona o prodaji robe; čl. 76. st. 1. Bečke konvencije; čl. 7.4.6. UNIDROIT Načela; čl. 9:507 Načela evropskog ugovornog prava itd.

¹¹ Čl. 523. ZOO. Isto pravilo važi i za Bečku konvenciju (čl. 75. i čl. 76).

¹² St. 1. čl. 524. ZOO glasi: "Kad je prodaja raskinuta zbog povrede ugovora od strane jednog ugovarača, a stvar ima tekuću cenu, druga strana može zahtevati razliku između cene određene ugovorom i tekuće cene na dan raskida ugovora na tržištu mesta u kome je posao obavljen".

¹³ Na primer, odluka Vrhovnog privrednog suda SI-176/56 od 30. aprila 1957. god; rešenje Vrhovnog privrednog suda SI-362/58 od 17. februara 1959. god. (navedeno prema: V. Kapor,

1) Po opštim pravilima ZOO ugovor se smatra raskinutim onoga dana kada istekne rok za izvršenje ako je reč o fiksnom ugovoru,¹⁴ dok je u ostalim slučajevima to, po pravilu, dan kada bezuspešno protekne naknadni rok za njegovo ispunjenje.¹⁵ Zakon ne ostavlja mogućnost da se apstraktni obračun za naknadu štete primeni i pre nego što procedura za raskid ugovora bude do kraja sprovedena, što je u funkciji pravne sigurnosti s obzirom na to da tek tada postaje izvesno da ga dužnik neće izvršiti.

2) Zahtev da je raskinutim ugovorom bila određena cena za robu koja je predmet prodaje je, takođe, u funkciji pravne sigurnosti i smanjenja potencijalnih sporova. Imajući u vidu da je cena bitni element ugovora o prodaji, sem kod ugovora o prodaji u privredi,¹⁶ jasno je da se ovo ograničenje odnosi samo na taj ugovor. Cena se, međutim, može ugovoriti i tako da nije određena, već da je određiva na osnovu definisanih parametara pa se postavlja pitanje da li i tada poverilac može da potražuje naknadu apstraktne štete. Polazeći od činjenice da ZOO nema posebno pravilo za ovu situaciju zaključuje se da nema formalnih smetnji koje bi sprečile poverioca da takav zahtev realizuje, sem kada to onemoguće okolnosti konkretnog slučaja. To se može dogoditi kada su parametri za određivanje cene postavljeni tako da zavise od svojstava robe, a kupac raskine ugovor zato što prodavac robu nije isporučio, na primer, ugovori se da će cena vina biti određena na osnovu procenta alkohola sadržanog u svakoj pojedinoj dostavljenoj boci, ali prodavac ne izvrši isporuku pa kupac, zbog toga, raskine ugovor.¹⁷ U ovom i sličnim slučajevima nije moguće pouzdano odrediti jedan od dva elementa formule obračuna naknade apstraktne štete tako da ona ne može da se realizuje.

3) Zahtev da stvar koja je predmet ugovora ima tekuću cenu je neophodan zato što je to, pored ugovorene cene, drugi element formule obračuna apstraktne štete. Pod tekućom se podrazumeva cena utvrđena zvaničnom evidencijom na tržištu mesta prodavca, a ako takve evidencije nema, onda se ona određuje na osnovu elemenata pomoću kojih se, prema običajima tržišta, utvrđuje cena.¹⁸ Vreme relevantno za njeno određenje, kada je reč o obračunu naknade apstraktne štete, je dan raskida ugovora (st. 1. čl. 524. ZOO).

"Čl. 525" u B. Blagojević, V. Krulj (redaktori), *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Beograd 1983, 1344.

¹⁴ V. čl. 125. ZOO. U ovom slučaju, međutim, poverilac može održati ugovor na snazi ako po isteku ugovorenog roka bez odlaganja obavesti dužnika da i dalje zahteva ispunjenje (čl. 125. st. 2. ZOO).

¹⁵ V. čl. 126. ZOO. Zakon, međutim, izričito predviđa izuzetke od tog pravila pa poverilac može raskinuti ugovor i bez ostavljanja naknadnog roka u sledećim slučajevima: kada je rok određen kao bitni element ugovora (čl. 125) kad iz dužnikovog držanja proizlazi da on svoju obavezu neće izvršiti ni u naknadnom roku (čl. 127), kada je i pre isteka roka očigledno da druga strana neće ispuniti ugovor (čl. 128).

¹⁶ Ovo pitanje reguliše čl. 462. ZOO.

¹⁷ V. I. Jankovec, *Ugovorna odgovornost*, Beograd 1993, 264.

¹⁸ Čl. 464. ZOO. Kada se tekuća cena utvrđuje na osnovu elemenata pomoću kojih se, prema običajima tržišta utvrđuje cena (st. 2. čl. 464. ZOO) tada, takođe, treba uzeti u obzir običaje na tržištu mesta prodavca.

Za tekuću cenu je, pored vremena u kome se ona utvrđuje, značajno odrediti i relevantno mesto, jer ona nije nužno svuda ista. U odnosu na to pitanje pravilo st. 1. čl. 524. ZOO upućuje na "mesto u kome je posao obavljen". Ova formulacija nije dovoljno precizna, jer se može odnositi kako na mesto zaključenja ugovora, tako i na mesto isporuke, ili na neko treće mesto. Pojedini autori tumače navedeno pravilo tako da mesto relevantno za određenje tekuće cene nije univerzalno, već da se određuje s obzirom na okolnosti slučaja, pre svih prema tome da li naknadu apstraktne štete traži kupac ili prodavac. Tako, ako je kupac oštećeni, onda bi kao merodavno trebalo uzeti mesto isporuke, tj. mesto u kome je on trebalo da dobije robu, dok je za prodavca kao oštećenog prikladnije utvrditi tekuću cenu prema mestu zaključenja ugovora.¹⁹ U svakom slučaju, zakonsko pravilo je postavljeno tako da upućuje na zaključak da je reč o faktičkom pitanju o kome konačno odlučuje sud ili arbitraž. Kao takvo, ovo gledište je dosta kritikovano u našoj literaturi, pre svega zato što vodi u pravnu nesigurnost.²⁰ Ono nije karakteristično ni za uporedno pravo u kome se, po pravilu, prihvata rešenje Bečke konvencije, koja kao relevantno mesto za utvrđenje tekuće cene određuje mesto u kome je trebalo da se izvrši isporuka.²¹ Zbog toga iznenađuje što u Prednacrta Građanskog zakonika Republike Srbije iz 2015. godine ovo pravilo nije korigovano, već se preuzima aktuelno pravilo.²²

Moguće je da u mestu u kome je posao obavljen nema tekuće cene za stvar koja je predmet ugovora, pa bi u tom slučaju, prema st. 2. čl. 524. ZOO, trebalo uzeti u obzir "tekuću cenu tržišta koje bi ga moglo zameniti". Logično je da to bude najbliže tržište, ali najbliže oštećenom, budući da su na taj način najniži troškovi prevoza, koje takođe treba uključiti u naknadu štete u ovom slučaju.

3. Odmeravanje naknade konkretne štete prema kupovini odnosno prodaji radi pokrića

Pravo poverioca kod ugovora o prodaji koji se odnosi na stvari određene po rodu da, nakon raskida ugovora učini prodaju odn. kupovinu radi pokrića, te da od dužnika zahteva naknadu razlike u ceni između osnovnog ugovora i ugovora radi pokrića, ustanovljava član 525. ZOO. Njime se, takođe, predviđa da ugovor radi pokrića mora biti izvršen u razumnom roku i na razuman način (st. 2), kao i da je obaveza poverioca da dužnika obavesti o nameri da zaključi takav ugovor (st. 3).²³

¹⁹ V. Kapor, 1343.

²⁰ V. Ivica Jankovec, 267, M. Vasiljević, *Trgovinsko pravo*, Beograd 2011, 111.

²¹ V. čl. 76. Bečke konvencije.

²² V. čl. 741. Prednacrta GZ RS od 29. maja 2015. god.

²³ Čl. 525. ZOO glasi: "Kad je predmet prodaje izvesna količina stvari određenih po rodu, pa jedna strana ne izvrši svoju obavezu na vreme, druga strana može izvršiti prodaju radi pokrića, odnosno, kupovinu radi pokrića i zahtevati razliku između cene određene ugovorom i cene prodaje, odnosno, kupovine radi pokrića (st. 1). Prodaja, odnosno, kupovina radi pokrića mora

Na osnovu navedenog sledi da je obračun naknade štete na osnovu kupovine odn. prodaje radi pokrića dopušten pod sledećim uslovima: 1) da ugovor ima za predmet stvari određene po rodu; 2) da jedna strana nije izvršila svoju obavezu na vreme; 3) da je zaključen ugovor o kupovini, odnosno prodaji radi pokrića; 3.1) da je taj ugovor zaključen u razumnom roku; 3.2) da je zaključen na razuman način; 4) da je oštećeni poverilac obavestio dužnika o nameri da učini kupovinu odnosno prodaju radi pokrića.

1) Zahtev da se ugovor o prodaji odnosi na stvari određene po rodu u ovom kontekstu je odgovarajući samo kada je reč o kupovini radi pokrića. Ovo zato što kupac ne može uvek da pribavi individualno određenu stvar od trećeg jer ona, po pravilu, nema zamenу. Navedeno ograničenje, međutim, najčešće nije relevantno kada je oštećeni prodavac koji želi da proda istu takvu stvar, pa nije potpuno jasna potreba da se kupovina, odnosno prodaja radi pokrića Zakonom ograniči samo na stvari određene po rodu.²⁴ Ako bi pomenuto ograničenje izostalo, onda bi se ovo pitanje rešavalo u praksi, od slučaja do slučaja. To ne bi trebalo da provocira sporne situacije, o čemu posredno svedoči i činjenica da nisu zabeležene sudske odluke (sporovi) u kojima se raspravlja o tom pitanju.

2) Citirano pravilo ne vezuje pravo na obračun naknade štete po osnovu kupovine, odnosno prodaje radi pokrića za raskid ugovora, već za činjenicu da jedna strana ugovornica " ... ne izvrši svoju obavezu na vreme." Na osnovu toga se može zaključiti da je ovaj obračun dopušten isključivo zbog docnje u izvršenju ugovora, a to nije prihvatljivo zato što sama okolnost da je dužnik u docnji ne može biti dovoljna da aktivira ovo pravo poverioca; neophodno je i da je ugovor raskinut. Ne bi bilo ispravno ni ograničavati primenu obračuna na osnovu kupovine, odnosno prodaje radi pokrića samo na slučajeve kada je ugovor raskinut zbog docnje dužnika, iako je to u praksi redovan slučaj. Ovo shvatanje potvrđeno je i u sudskoj praksi i sudovi dopuštaju poveriocu da koristi taj obračun bez obzira na način na koji je dužnik povredio ugovor.²⁵ To nije suprotno Zakonu o obligacionim odnosima, što se zaključuje na osnovu činjenice da je pitanje odmeravanja naknade štete na osnovu kupovine, odnosno prodaje radi pokrića sistematizovano u odeljak ZOO koji nosi naslov "Naknada štete u slučaju raskida prodaje".

biti izvršena u razumnom roku i na razuman način (st. 2). O nameravanoj prodaji, odnosno, kupovini poverilac je dužan obavestiti dužnika (st. 3)."

²⁴ Na istom stanovištu: V. Kapor, 1345; Z. Stefanović, *Privredno ugovorno pravo*, Beograd 2012, 137. Nacrt Gradanskog zakonika Srbije, međutim, ne koriguje ovo pravilo već u čl. u 742. preuzima rešenje aktuelnog ZOO.

²⁵ U tom smislu Viši trgovinski sud u Beogradu u odluci Pž.7262/05 od 18. oktobra 2005. godine navodi: "... Ovlašćenje na kupovinu stvari radi pokrića stiče kupac ako su ostvarene određene pretpostavke. Ona je moguća samo nakon raskida ugovora o prodaji koji je bio zaključen. Ugovor može biti raskinut zbog docnje prodavca u izvršenju obaveze predaje stvari ili zbog toga što stvar ima nedostataka." (izvod iz presude dostupan u pravnoj bazi *Paragraf Le*

3) Ugovor o kupovini, odnosno, prodaji radi pokrića mora biti zaključen, tj. nije dovoljno samo da postoji mogućnost da se to učini. Šta više, Zakon izričito nalaže da on mora biti zaključen u razumnom roku i na razuman način.

3.1) Formulacija "u razumnom roku" podrazumeva da se ispunjenost pomenutog uslova utvrđuje od slučaja do slučaja. Tako, na primer, kod ugovora sa fiksnim rokom razumni rok je, po prirodi stvari, kratak jer se pretpostavlja da je kupcu roba potrebna odmah, odnosno, da je prodavcu neophodno da je odmah proda.²⁶ Kod ostalih ugovora razumni rok može biti i duži, s obzirom na konkretne okolnosti.²⁷ U svakom slučaju, trebalo bi voditi računa o tome da se zaključenje ugovora o kupovini, odnosno, o prodaji radi pokrića obavi u jednom kratkom periodu jer je to u skladu sa svrhom zaključenja tog ugovora, koja se ogleda u tome da oštećeni, čiji su interesi ostali nezadovoljeni nakon što je izostalo ispunjenje osnovnog ugovora, te interese zaštititi putem ugovora zaključenog radi pokrića.²⁸ Zakon ne precizira od kog trenutka počinje da teče razumni rok za zaključenje ugovora o kupovini, odnosno, o prodaji radi pokrića, ali je logično da se on računa od dana raskida ugovora.

3.2) Pitanje da li je ugovor radi pokrića zaključen na razuman način se, takođe, rešava od slučaja do slučaja. Tako je kupac dužan da radi pokrića kupi robu iste vrste kao ona koja je predmet raskinutog ugovora, odnosno robu odgovarajućih svojstava i kvaliteta. Ovo zato što bi ga kupovina robe boljeg kvaliteta dovela u bolji položaj od onoga u kome bi bio da je osnovni ugovor uredno izvršen. Ipak, pomenuto pravilo nije apsolutno i kupac nije dužan da ga poštuje na sopstvenu štetu, na primer, ako nije moguće da se nabavi stvar istog kvaliteta. Prodavac, međutim, koji učini prodaju radi pokrića može istu robu prodati po povoljnijoj ceni. Kada tako učini on tada razliku u ceni zadržava za sebe.

Ocena da li je ugovor o kupovini, odnosno, o prodaji radi pokrića zaključen na razuman način se, osim prema vrsti i svojstvima robe, vrši i prema ceni pogođenoj u tom ugovoru pa bi ona trebalo da bude odgovarajuća ceni raskinutog ugovora, odnosno

²⁶ Upravo ovakvo pravilo predviđa §376 nemačkog Trgovinskog zakonika, ali i naše Opšte uzanse za promet robom (uzansa br. 266).

²⁷ Na primer, to bi bile sledeće okolnosti: da li roba može brzo da se proda ili je za to potrebno duže vreme; da li je roba podložna kvarenju; da li je u pitanju sezonska roba itd.

²⁸ Viši trgovinski sud je u citiranoj odluci od 18. oktobra 2005. god (fn. 24) u vezi sa ovim naveo: "Razuman rok je pravni standard koga će sud konkretizovati u svakom pojedinom slučaju, računa se od raskida ugovora o prodaji, s tim što ne može biti duži od roka zastarelosti traživanja predviđenog za takav ugovor. Kupac se ne može koristiti kupovinom radi pokrića ako iz njegovog ponašanja (ćutanja ili drugih okolnosti) proizilazi da je on odustao od ugovora i ako bi to predstavljalo zloupotrebu prava (tj. bilo protivno načelu poštenja i savesnosti). Kupac bi, u stvari kupovinu radi pokrića trebalo da izvrši u relativno kratkom roku, po proteku roka isporuke stvari, da bi na taj način nadoknadio potrebu za stvarima koje mu prodavac nije isporučio jer bi, po pravilu, kratki rok u kome je moguće izvršiti kupovinu radi pokrića, predstavljao razuman rok."

tržišnoj ceni.²⁹ U ovom kontekstu Zakon ne predviđa posebna pravila u pogledu mesta zaključenja ugovora radi pokrića, ali se o tome izjasnila sudska praksa, po kojoj je dovoljno da to bude u bilo kom mestu ako je strana ugovornica postupala sa pažnjom dobrog privrednika, odnosno dobrog domaćina.³⁰

4) Stavom 3. člana 525. ZOO je predviđena je obaveza oštećenog da o nameri da zaključi ugovor o kupovini, odnosno, o prodaji radi pokrića obavesti dužnika. Smisao ove odredbe jeste da se dužniku pruži mogućnost da obavesti oštećenog gde može izvršiti povoljnu prodaju, odnosno kupovinu, i to je pravilo očigledno u cilju zaštite interesa dužnika. Pored toga, na ovaj način se prevazilazi i jedan karakterističan problem u vezi sa praktičnom primenom obračuna naknade štete na osnovu ugovora radi pokrića, koji se javlja u situaciji kada je poverilac lice koje redovno trguje robom koja je predmet osnovnog ugovora. Tada se, naime, postavlja pitanje koji od više zaključenih ugovora predstavlja ugovor radi pokrića? Ovo je važno utvrditi da bi se sprečio poverilac da, u pomenutoj situaciji, kao takav predstavi onaj ugovor čija cena obezbeđuje najviši iznos naknade.

U kom roku oštećeni ovo obaveštenje treba da uputi, da li ono mora biti u nekoj posebnoj formi i šta bi trebalo da sadrži nisu pitanja koja Zakon posebno uređuje. Međutim, iako nije formalni dokument, u poveriočevom je interesu da ovo obaveštenje uputi na način koji obezbeđuje dokaz da je dato.³¹ U pogledu njegove sadržine trebalo bi da bude dovoljno da sadrži samo izjavu o nameri da se zaključi ugovor radi pokrića, bez navođenja dodatnih podataka, npr. imena lica sa kojim bi taj ugovor bio zaključen ili uslova tog posla. I na kraju, po logici stvari bi dužnik trebalo da bude obavešten o nameri poverioca da zaključi ugovor radi pokrića pre isteka razumnog roka u okviru koga mu Zakon dopušta da to učini.³²

²⁹ Moguće je da takve cene nema pa bi u tom slučaju mogla da se prihvati i razumna cena. Upravo tako je rezonovao Viši trgovinski sud u citiranoj odluci od 18. oktobra 2005. godine (fn.24) : "Ukoliko stvar ima tržišnu cenu, kupac je u obavezi da je kupi po toj ceni. Ako na različitim tržištima cena nije ista, kupcu bi, trebalo priznati prosečnu tržišnu cenu stvari kupljenih radi pokrića... Prednjem bi trebalo dodati da je tržišna cena, cena po kojoj se neka stvar prodaje (kupuje) na određenom tržištu u određeno vreme. Ako se tržišna cena utvrđuje zvaničnom evidencijom na tržištu, ona postaje tekuća cena. Tržišna cena može važiti u jednom mestu, okrugu, pokrajini, republici ili u celoj državi. Kad ima više tržišnih cena, trebalo bi primeniti prosečnu cenu. Dakle, pomoću tržišne cene se određuje razumna cena i procenjuje da li je kupovina ili prodaja radi pokrića izvršena na razuman način, u skladu sa načelom savesnosti i poštenja (čl. 525. u vezi čl. 12. ZOO)."

³⁰ *Ibid.*

³¹ Na primer, putem faksa, preporučenim pismom, putem mejla.

³² Obaveštenje o nameravanoj kupovini, odnosno prodaji radi pokrića ne može biti u funkciji obaveštenja kojim se ugovor raskida. Zbog toga, poverilac treba da uputi to obaveštenje pre nego raskine ugovor a najkasnije istovremeno sa izjavom o raskidu ako raskid već nije nastupio po sili zakona.

Ako oštećeni propusti da izvrši ovu svoju obavezu onda se postavlja pitanje da li on u tom slučaju trpi neke pravne posledice, pre svih da li zbog toga gubi pravo da učini kupovinu, odnosno prodaju radi pokrića tj. da po tom osnovu potražuje naknadu štete. Sudska praksa se izjasnila i o ovom pitanju, koje Zakon takođe ne rešava, i to tako da oštećenom priznaje pravo na naknadu štete po osnovu ugovora radi pokrića i kad ne obavesti dužnika o nameri da zaključi takav ugovor. Ovaj zahtev poverioca sud jedino neće uvažiti ako dužnik uspe da dokaže da štete uopšte ne bi bilo, ili da bi ona bila manja da ga je oštećeni o takvoj nameri obavestio.³³

Kada ostvari naknadu štete na osnovu kupovine odnosno prodaje radi pokrića, tada poverilac, po pravilu, ostvaruje i naknadu za izmaklu dobit jer on zaključuje ugovor radi pokrića upravo sa ciljem da očuva svoje pravo na ostvarenje dobiti iz ugovora. Shodno tome, retko će se dogoditi da on po osnovu izmakle dobiti pretrpi neku štetu i preko iznosa dobijenog na osnovu razlike u cenama, ali ako takvog gubitka ima onda se on realizuje po opštim uslovima za naknadu ugovorne štete.³⁴

4. Zaključak

Odmeravanje naknade štete prema razlikama u ceni, tj. apstraktne štete kada se ona obračunava prema razlici između ugovorene i tekuće cene, odnosno konkretne štete na osnovu razlike između ugovorene cene i cene iz ugovora o kupovini ili prodaji radi pokrića, poveriocu pruža mogućnost da pod povoljnijim uslovima realizuje odštetni zahtev od dužnika iz jednog ugovornog odnosa, koji je raskinut zato što ga dužnik nije ispunio. Analiza zakonskih pravila koja regulišu ovo pitanje pokazuje da su obračuni apstraktne i konkretne štete jednostavni za primenu, čemu doprinosi i okolnost da

³³ Na isti način rezonuje i Viši trgovinski sud u citiranoj odluci od 18. oktobra 2005. god. (fn. 24) u čijem obrazloženju navodi: "O nameravanoj kupovini radi pokrića kupac je dužan obavestiti prodavca (koji mu npr. može pomoći u izboru najpovoljnijeg tržišta), kako bi docniji prigovori prodavca izostali. Propuštanje ove obaveze kupca može samo uticati na odmeravanje visine štete koju zahteva od prodavca zbog raskida ugovora o prodaji." Ovakav stav naših sudova u skladu je i sa pravilom čl. 268. ZOO, koji utvrđuje odgovornost jedne ugovorne strane prema drugoj za štetu zbog propusta u obaveštavanju. Ono predviđa da je ugovorna strana, koja je zbog propuštanja obaveštavanja pretrpela štetu, dužna da dokaže uzročnu vezu između nedobijanja obaveštenja na vreme i štete, kao i njenu visinu da bi mogla za nju da potražuje naknadu".

³⁴ V. M. Đorđević, *Obim naknade štete zbog povrede ugovora o međunarodnoj prodaji robe*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2012, 313-314. Moguće je, međutim, da poverilac zaključi ugovor radi pokrića za deo robe, na primer, prodavac proda deo robe na koju se odnosi raskinuti ugovor, odnosno kupac uspe da kupi manju količinu takve robe. Tada se postavlja pitanje načina nadoknade preostale štete. Đorđević u navedenom delu ispravno primećuje da je u toj situaciji moguće paralelno (istovremeno) primeniti oba obračuna, odnosno da se preostala šteta može obračunati prema razlikama između ugovorene i tekuće cene (apstraktnim obračunom) ili primenom opštih pravila o naknadi štete. Koji od navedenih metoda će biti primenjen je odluka koju donosi poverilac. M. Đorđević, 310-311.

su objektivni u tom smislu što se prema svima primenjuju iste formule. Poverilac koji svoj odštetni zahtev koncipira u skladu sa tim pravilima ostvaruje i posebnu pogodnost, koja se ogleda u tome što on tada ne mora da dokazuje koju i koliku je štetu stvarno pretrpeo zbog povrede ugovora, a to ga samo po sebi oslobađa od obaveze da pred dužnikom, odnosno sudom ili arbitražom izloži i svoje poverljive poslovne podatke.

Iako primena apstraktnog obračuna naknade štete i njenog obračuna po osnovu kupovine, odnosno prodaje radi pokrića može pokrenuti određene dileme, one ne mogu da dovedu u pitanje poveriočevo pravo da pretrpljenu štetu nadoknadi u celini. Ovo zato što Zakon o obligacionim odnosima, koji je osnovni izvor prava za regulisanje štete koja je posledica povrede ugovora, sadrži čitav set kompleksnih pravila o tom pitanju, koja su formulisana tako da omoguće realizaciju zakonskog načela potpune naknade štete. Tako poverilac koji ne ostvari naknadu po jednom osnovu može formulisati svoj odštetni zahtev, u celini ili za deo nenamirene štete, pozivanjem na drugi osnov. Njegovo pravo da potražuje naknadu i preko iznosa dobijenog primenom obračuna apstraktne, odnosno konkretne štete na osnovu zaključenog ugovora radi pokrića nije ograničeno. On, međutim, nema pravo da više puta nadoknadi istu štetu zato što posebni obračuni naknade štete kad je ugovor raskinut imaju za cilj da mu olakšaju realizaciju obeštećenja, a ne da mu omoguće da se obogati na račun dužnika.

* * *

SPECIAL METHODS OF CALCULATION OF DAMAGES IN CASE OF THE AVOIDANCE OF THE CONTRACT OF SALE OF GOODS

Summary

When creditor terminate the contract of sale of goods in the case that the other party does not perform his contractual obligation, then the law allows him to calculate damages by using special methods with the purpose to enable him to realise the compensation in that situation in a simpler way. Thus he can calculate damages based on the difference between the price fixed by the contract and the current price, or based on the difference between the contract price and the price in the substitute transaction. In this paper author discusses the specific issues and eventual disputable situations that may arise in practical application of these calculations, while in the conclusion their advantages and disadvantages are indicated. A creditor who fails to satisfy the full reparation by using those calculations may claim the difference on the basis of the general rules on compensation for damages.

Key words: *contract for the sale of goods, avoidance of the contract, damages for the breach of contract, calculation of damages, cover purchase/sale, Law of Contracts and Torts*